

АХЛАГЧИЙН АЛБАНЫ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧНЫ ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, САЙЖРУУЛАХ БОЛОМЖ

Т.Мөнх-Эрдэнэ

ОБЕГ-ын Санхүү, ар талын газрын төсөв, санхүү, хөрөнгө оруулалтын
хэлтсийн дарга, ерөнхий нягтлан бодогч, хошууч

Б.Догсом

Хөвсгөл аймгийн Онцгой байдлын газрын дуудлага хүлээн авагч, дэд ахлагч

П.Чимэдцэрэн

Гамшиг судлалын үндэсний хүрээлэнгийн Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга,
доктор (Ph.D), дэд хурандаа

Хураангуй

Төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын ахлагчийн албаны эрх зүйн орчны өнөөгийн байдлыг тодорхойлохдоо эрх зүйн нэгдсэн мэдээллийн сайтаас байгууллага болон алба хаагчидтай шууд болон шууд бус холбоотой баримт бичгүүдийг шүүж библиометрик анализ хийсэн. Асуумжийн судалгааг баруун бүсийн төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудаас эрх зүйн орчны өнөөгийн байдлын талаар асуулга судалгаа боловсруулж, цахим болон ярилцлагын аргаар хариултыг авч нэгтгэн боловсруулалт хийв.

2023 онд төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын нийт 8600 гаруй ахлагч нарын дунд явуулсан “Төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагын ахлагч нарын боловсрол, мэргэжил, нийгмийн байдал, ахлагчийн албаны шинэчлэл” сэдэвт Ерөнхийлөгчийн тамгын газрын захиалгат судалгааны үр дүн, 2024 онд Монгол Улсын ерөнхийлөгч, Зэвсэгт хүчний ерөнхий командлагчийн ивээл дор зохион байгуулагдсан төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын эмэгтэй ахлагч нарын чуулга уулзалтын хэлэлцүүлэгт хэлэлцсэн судалгааны үр дүн гэсэн 2 томоохон арга хэмжээний хүрээнд хийгдсэн судалгааны үр дүн болон энэхүү судалгаанаас гарсан үр дүнгээс харахад ахлагч нарт хамгийн ихээр тулгамдаж буй асуудлууд нь орон байр, цалин, урамшуулал, сургалт, эрүүл мэнд, гэр бүл гэсэн багц асуудлууд байгааг тодорхойлж, түүнийг зохицуулах эрх зүйн орчны шинжилгээг хийн, сайжруулах санал боловсруулсан болно.

Түлхүүр үгс: Ахлагч бүрэлдэхүүн, эрх зүйн орчин, хууль, тулгамдаж буй асуудал

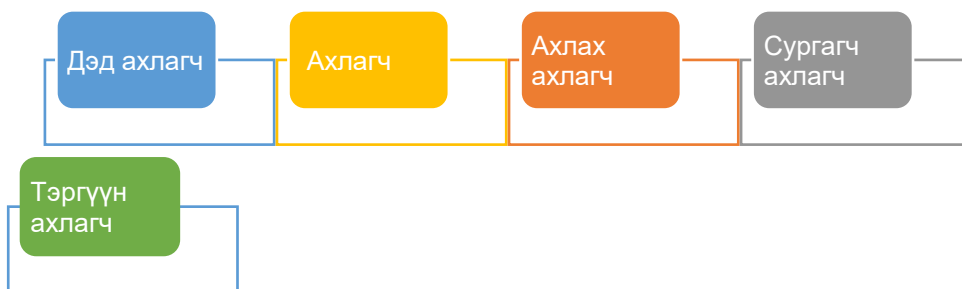
Оршил

Одоогоос 90 гаруй жилийн тэртээ БНМАУ-ын Ардын сайд нарын зөвлөлийн 1932 оны 11 дүгээр сарын 09-ний өдрийн хуралдааны 51 дүгээр тогтоолоор ахлагч хэмээх цол зүүх тэмдгийг баталж, цэргийн алба хаагчдад

“Ахлагч” цолыг олгож эхэлсэн түүхтэй бөгөөд тухайн үед хугацаат цэргийн албанаас улируулан ахлагч болгож байсан юм.

1936 онд ахлагчийн албан тушаалуудыг хууль эрх зүйн хувьд баталгаажуулсан. 1991 онд бага дарга нарыг “дэд ахлагч, ахлагч, ахлах ахлагч” гэсэн цолны гурван ангилалтай анх болгож, алба хаасан жил, ажлын үр дүнгээр нь тооцон олгож эхэлсэн ба улирсан цэргийн албан хаагч гэж нэрлэхээ больж, байнгын бүрэлдэхүүний эгнээнд багтаан ахлагчийн алба гэж үүссэн түүхтэй бөгөөд 1992 оноос ахлагчийн албанд тулгуурласан байнгын бүрэлдэхүүнтэй мэргэжлийн ангиуд бий болсон ажээ.

Тэрээр ахлагчийн албаны хөгжлийн түүхэн үе шатуудыг өгүүлбэл 1993 онд анх Батлан хамгаалах их сургуулийн бүтцэд Ахлагчийн сургууль үүсэн байгуулагдсан. 1996 оноос байнгын бүрэлдэхүүнтэй мэргэжлийн ангиуд бий болсон, 2003 онд ахлагчийн цолны зэрэглэл өөрчлөгдсөн. Дурдвал ахлагчийн албаны цолыг “дэд ахлагч, ахлагч, ахлах ахлагч, сургагч ахлагч, тэргүүн ахлагч” гэсэн таван ангилалтай болгосон.

зураг 1. Ахлагчийн цолны ангилал

2006 оноос ахлагчийн албан тушаалын ангилалд өөрчлөлт орж, 2007 оноос Зэвсэгт хүчний бүрэлдэхүүний ахлагчийг хөгжүүлэх хөтөлбөр эхэлсэн. Харин 2010 оноос даргалах албан тушаалын ахлагч нарын шаталсан сургалт дамжаа явагдаж эхлэн улмаар 2012 онд Дотоод хэргийн их сургуулийн “Ахлагчийн сургууль” бие даасан бүтэцтэйгээр байгуулагдсан байна. 2012 онд ахлагчийн цалингийн шатлал нэмэгдэж, 2015 онд “Ахлагчийн албыг хөгжүүлэх хөтөлбөр-2021” баримт бичиг тус тус батлагдан хэрэгжсэн¹.

2024 оны байдлаар Төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагын байнгын бүрэлдэхүүний 70 орчим хувьг ахлагч нар эзэлж байна. Цэргийн албаны

¹ <https://gsmaf.gov.mn/gsmf/cat/135>

тухай хуулийн 10.2.Ахлагчийн албан тушаал нь даргалах, гүйцэтгэх гэсэн ангилалтай байна гэсэн заалтын дагуу ахлагч бүрэлдэхүүний 6 хүртэл хувь нь даргалах албан тушаалд үлдсэн хувь нь гүйцэтгэх албан тушаалын үүрэг гүйцэтгэж байна.

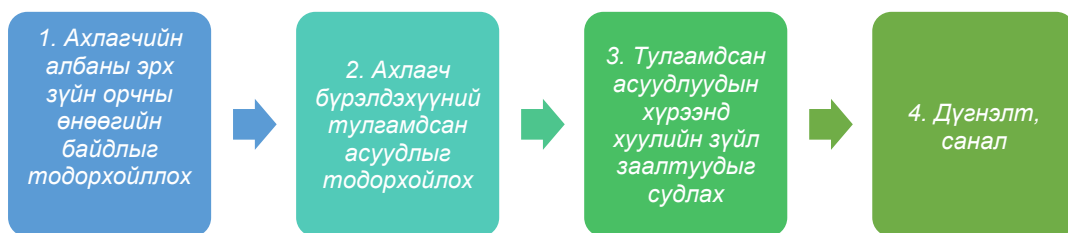

зураг 2. Ахлагчийн албан тушаалын ангилал, хувиар

Ахлагч бүрэлдэхүүн нь төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын гол цөмийг бүрдүүлэн, хуулиар хүлээсэн үндсэн болон бусад чиг үүргүүдийг амжилттай биелүүлэхэд идэвх зүтгэл гарган ажилладаг ба улс орны хэцүү цаг үед тэргүүн эгнээнд манлайлах үүрэгтэй оролцдог чухал хүмүүс юм.

Ахлагч нар албан тушаалдаа тасралтгүй мэргэших, тогтвортой ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх, ахлагч нарын үнэлэмж, нэр төрийг тасралтгүй нэмэгдүүлэх боломжтой ба ахлагч нарт тусгайлан чиглэсэн эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох нь зүйтэй.

Судалгааны арга зүй: Судалгааг доорх бүдүүвчийн дагуу гүйцэтгэсэн бөгөөд судалгааны явцад 16 хуулийн зүйл заалтуудыг судалж, асуулгыг google forms ашиглан цахим хэлбэрээр 14 хоногийн хугацаанд төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагын ахлагч нараас авч, эрх зүйн орчныг сайжруулах саналыг боловсруулав.

Зураг 3. Судалгааны үйл явц

Үр дүн ба хэлэлцүүлэг

Нэг. Ахлагчийн албаны эрх зүйн орчны өнөөгийн байдлыг тодорхойлох

Ахлагчийн албаны эрх зүйн орчны өнөөгийн байдлыг тодорхойлохдоо төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын мөрдөж байгаа хууль дүрэм, журам болон хуулийн хэрэгжилтийг хангах Засгийн газрын тогтоол, салбарын сайдын тушаал гэх мэт зарим гол албан бичгүүдийг <https://legalinfo.mn/mn> цахимаас шүүн оруулсан болно. Мөн баруун бүсийн төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын анги салбарууд болох /Ховд, Баян-Өлгий, Завхан аймгийн Шүүх шинжилгээний газар, Говь-Алтай, Баян-Өлгий, Ховд, Завхан, Увс аймгуудын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, Хилийн цэргийн 0165-р анги, 0277-р анги, Говь-Алтай аймгийн Цагдаагийн газар/ зэрэг баруун бүсийн төвийн төлөөлөл болсон ахлагч нараас танхимаар судалгааны асуумж авч эрх зүйн орчны өнөөгийн байдлыг шинжлэв.

Хүснэгт 1. Төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын мөрддөг хуулиуд

НИЙТЛЭГ ДАГАЖ МӨРДӨЖ БАЙГАА ХУУЛИУД	
➤ Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр тэтгэмжийн тухай хууль ➤ Төрийн албаны тухай хууль ➤ Төрийн албаны ёс зүйн тухай хууль ➤ Хөдөлмөрийн тухай хууль	
Төрийн цэргийн байгууллага	Хууль сахиулах байгууллага
➤ Батлан хамгаалах тухай хууль ➤ Цэргийн албаны тухай хууль ➤ Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль ➤ Цэргийн алба хаагчийн эд хөрөнгийн хариуцлагын тухай хууль ➤ Зэвсэгт хүчний тухай хууль ➤ Хил хамгаалах тухай хууль	➤ Цагдааны албаны тухай хууль ➤ Шүүх шинжилгээний тухай хууль

➤ Гамшгаас хамгаалах тухай хууль ➤ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль ➤ Тагнуулын байгууллагын тухай хууль ➤ Дотоодын цэргийн тухай хууль	
---	--

Төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын мөрдөн хэрэгжүүлж байгаа хуулиудыг харахад алба хаагчийн цалин, ангилал зэрэг, тэтгэвэр тэтгэмж авах зүйл дээр нийтлэг байдлаар хууль зохицуулагдсан байгаа нь харагдаж байна. Харин салбар салбарын онцлогт тохирсон чиглэлийн хуулиуд гарч түүнээс хуулийн хэрэгжилт хангахаар гарсан засгийн газрын тогтоол албан бичгүүдийг хавсралт 1-т оруулав.

Энэхүү ажлын хүрээнд эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем болох www.legalinfo.mn цахим сайтаас “**Ахлагч**” түлхүүр үгээр хайлт хийхэд шууд болон шууд бус хамааралтай доорх хууль, эрх зүйн актууд олдож байна. Үүнд:

Хууль-14	
Засгийн газрын тогтоол-20	
Сайдын тушаал-1	
Улсын дээд шүүхийн тогтоол-1	
Ерөнхийлөгчийн зарлиг-7	
УИХ тогтоол-1	

Зураг 4. Библиометрик анализаар шүүсэн эрх зүйн орчин

Төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын алба хаагчдын ажиллах нөхцөл, чадавхыг бэхжүүлэх, нийгмийн баталгааг хангах чиглэлээр олон олон хуулийн зүйл заалтууд тусгагдсан байгаа боловч “Ахлагч” бүрэлдэхүүнд тусгайлан гарсан баримт бичиг нь “Ахлагчийг хөгжүүлэх хөтөлбөр 2021”-ээс өөр баримт бичиг тусгагдаагүй байна.

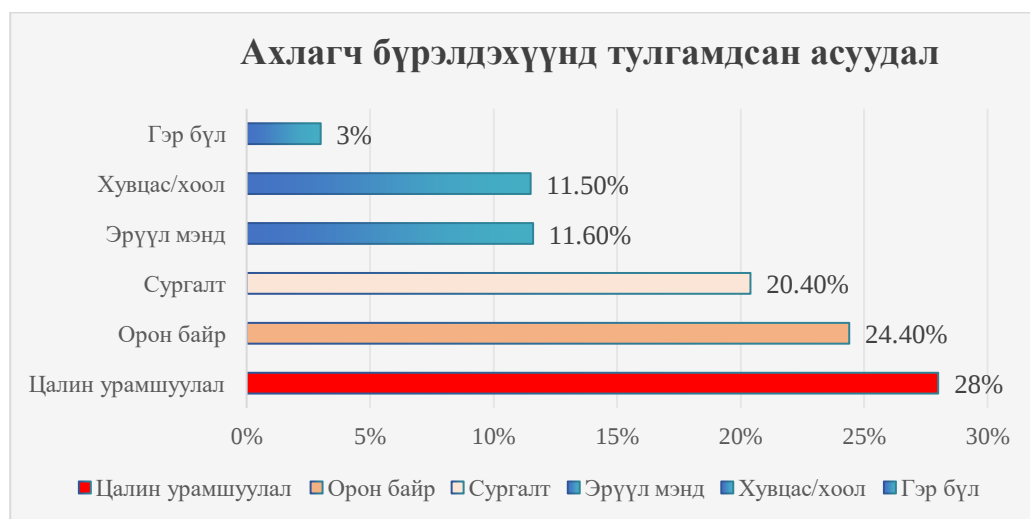
Иймд ахлагч бүрэлдэхүүний эрх зүйн орчны өнөөгийн байдал нь зөвхөн байгууллагын хүрээнд мөрдөн хэрэгжүүлж байгаа хууль, дүрэм, журамд хамаарагдах бөгөөд ахлагч бүрэлдэхүүнд тусгайлан авч үзэх эрх зүйн баримт бичгүүд ховор байгаа нь харагдаж байна.

Цаашид бид ахлагч бүрэлдэхүүний хөгжил дэвшлийн төлөө хууль эрх зүйн орчноо илүү сайжруулахын тулд юу хийх ёстой вэ? Гэсэн асуултын хүрээнд төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын ахлагч бүрэлдэхүүнд дунд ахлагч бүрэлдэхүүнд хамгийн их тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлох зорилготой асуумж боловсруулан судалгаа авав. Сайжруулалт хийхийн тулд ахлагч бүрэлдэхүүнд тулгамдаад байгаа асуудлаа тодорхойлох нь зүйтэй гэж үзсэн.

Хоёр. Ахлагч бүрэлдэхүүнд тулгамдсан асуудлыг тодорхойлох

Судалгааг баруун бүсийн төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын 2000 гаруй ахлагч нараас асуулгын судалгаа авч ахлагч бүрэлдэхүүнд нэн тулгамдсан асуудлыг тодорхойлж тулгамдаж асуудалд тулгуурлан хууль эрх зүйн заалтыг судлав. Асуулгыг google forms ашиглан цахим хэлбэрээр 14 хоногийн хугацаанд авсан. Асуулгын судалгааны үр дүнгээс ахлагч бүрэлдэхүүнд тулгамдаж буй асуудлыг тодорхойлов.

Тулгамдсан асуудлыг тодорхойлсон дүн: Баруун бүсийн төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын 2000 гаруй алба хаагчид судалгаанд хамрагдсанаас ахлагч бүрэлдэхүүнд нэн тулгамдаж буй асуудлыг “Цалин, урамшуулал, орон байр, Ахлагч бүрэлдэхүүний хөгжих боломж, мэргэжил, мэргэшлийн сургалт” гэж үзсэн байна.

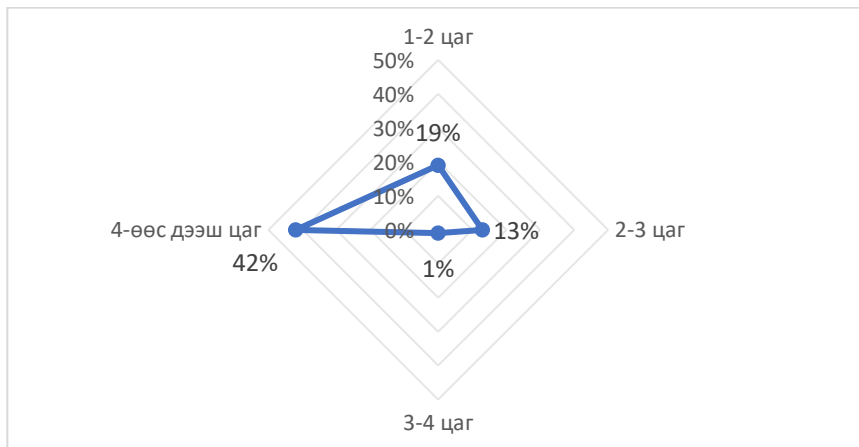
Зураг 5. Ахлагч бүрэлдэхүүнд тулгамдсан асуудал, хувиар

Мөн 2023 онд төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын нийт 8600 гаруй ахлагч нарын дунд явуулсан “Төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагын ахлагч нарын боловсрол, мэргэжил, нийгмийн байдал,

ахлагчийн албаны шинэчлэл” сэдэвт Ерөнхийлөгчийн тамгын газрын захиалгат судалгааны үр дүн, 2024 онд Монгол Улсын ерөнхийлөгч, Зэвсэгт хүчний ерөнхий командлагчийн ивээл дор зохион байгуулагдсан төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын эмэгтэй ахлагч нарын чуулга уулзалтын хэлэлцүүлэгт хэлэлцсэн судалгааны үр дүн гэсэн 2 томоохон арга хэмжээний судалгааны үр дүн, мөн бидний судалгаанаас харахад ахлагч нарт хамгийн ихээр тулгамдаж буй асуудлууд нь орон байр, цалин, урамшуулал, сургалт, эрүүл мэнд, гэр бүл гэсэн дараах тулгамдаж буй асуудлууд нийтлэг байдлаар гарсан.

Судалгааны санал, асуулгын дүн: Ахлагч бүрэлдэхүүний эрх зүйн орчныг сайжруулахад тусгах санал, хүсэлтээ чөлөөтэй илэрхийлнэ үү? Гэсэн асуумжийн хүрээнд цахимаар мөн баруун бүсийн аймгуудын ахлагч нараас танхимаар авсан судалгаанаас ахлагч нар дараах саналыг нийтлэг байдлаар илэрхийлсэн. Үүнд:

- Орон байраар хангах, дэмжлэг үзүүлэх эрх зүйн орчныг сайжруулах
- Орон тоог нэмэгдүүлэх: Байлдааны жижүүрлэлт болон 24 цагийн ээлжээр үүрэг гүйцэтгэдэг алба хаагчдын нөхөн хангалтыг цаг тухай бүр хийж 24/72 цагийн хуваарийг баримталж бүтэц орон тоог нэмэгдүүлэх эрх зүйн орчин бүрдүүлэх гэсэн хариулт маш ихээр ирсэн. Иймд дараах үр дүнгээс ахлагч бүрэлдэхүүний илүү цаг болон орон байрны нөхцлийн талаар хийсэн судалгааг авч үзэхэд:

Зураг 6. Илүү цагаар ажилласан байдал

Алба хаагчид 1-2 цаг илүү цагаар ажилладаг 19 хувь, 2-3 цаг илүү цагаар ажилладаг 13 хувь, 3-4 цаг илүү цагаар ажилладаг 1 хувь, 4-ээс дээш цаг илүү цагаар ажилладаг 42 хувийг эзэлсэн нь алба хаагчдын дийлэнх хувь нь илүү цагаар ажиллаж байгаа нь харагдаж байна.

Харин амьдрах орчны судалгааг хийж үзэхэд дараах байдалтай байна.

Зураг 7. Ахлагч бүрэлдэхүүний амьдрах орчны судалгаа

Судалгаанд хамрагдсан ахлагч бүрэлдэхүүний ихэнх буюу 60 хувь амины орон сууцанд \хашаа байшинд\, 17 хувь байранд, 16 хувь түрээсийн байранд, 3 хувь нь нийтийн байранд амьдарч байна. Үүнээс харахад ахлагч алба хаагчдын ихэнх нь хашаа байшинд, багагүй хувь нь түрээсийн, болон нийтийн байранд амьдарч байгаа дүр зураг харагдаж байна.

Гурав. Тулгамдсан асуудлуудын хүрээнд хуулийн заалтуудыг судалсан дүн

Ахлагч бүрэлдэхүүний эрх зүйн орчныг сайжруулахын тулд дараах тулгамдаж буй асуудлуудад тулгуурлан эрх зүйн орчныг судалж түүнээс сайжруулалт хийх санал гарна гэж үзэн ахлагч бүрэлдэхүүний ажиллах нөхцөл, чадавхыг бэхжүүлэх, нийгмийн баталгааг хангах гэсэн чиглэлээр эрх зүйн баримт бичгүүдийг судлан холбогдох заалтуудыг жагсаав.

Хүснэгт 2. Тулгамдсан асуудлын хүрээнд хуулийн зүйл заалтуудыг судалсан байдал

№	Төрөл	Хуулийн зүйл заалтууд	Нийт
1	Цалин урамшуулалтай холбоотой	Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 5.1, 5.1.2, 9.2, 9.2.1, 9.2.2, 9.2.3, 9.2.4, 9.2.5, 9.2.6, 9.2.7, 9.3, 9.4, 9.6, 7.4, 7.1.22 Цэргийн албаны тухай хуулийн 20.1, 20.2 Төрийн албаны тухай хуулийн 4.5, 4.7, 9.2, 19.1, 19.2, 38.1.3, 41.3, 43.5, 48.1.3, 51.1, 51.1.1, 51.1.2, 51.1.3, 51.1.4, 51.2, 51.3, 52.2, 55.2, 57.1, 57.2.3, 58.1, 58.1.2, 58.2, 60.1, 61.1, 61.1.1, 61.1.9, 62.1.4 Зэвсэгт хүчний тухай хуулийн 13 дугаар зүйл. 13.1.3 Хилийн тухай хуулийн 33.2, 38.6, 39.7	Нийт 11 хуулийн 152 заалт

		Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн 30 дугаар зүйл. 30.1.14, 49.3, 50.2, 50.8, 50.9, 50.10, 50.11, 50.5, 50.6, 50.12. Цагдаагийн албаны тухай хуулийн .5, 87.9, 87.9.1, 87.9.2, 87.9.3, 87.9.4, 87.9.5, 87.10, 89.2, 90.3, 92.1, 92.2, 81.4.2 Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тухай хуулийн 288.6, 287.8, 287.8.1, 287.8.2, 287.8.3, 287.8.4, 287.8.5, 287.8.6, 287.3, 286.1, 281.1.1 Шүүх шинжилгээний тухай хуулийн 80.2, 76.6, 76.3, 76.1, 72.8, 72.8.1, 72.8.2, 72.8.3, 72.8.4, 72.8.5, 72.9, 72.3, 71.2, 68.5, 64.7, 58.1, 65.1.2 Тагнуулийн байгууллагын тухай хуулийн 22.1, 22.2, 22.3, 29.1.1 Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 41.1, 42.1.3, 43.1.3, 43.2.1, 43.2.7, 43.2.11, 56.2, 59.3, 54.1.2, 66.5, 69.1.2, 83.7, 101.1, 104.1, 104.2, 104.3, 104.4, 104.5, 104.6, 104.7, 105.1, 109.1, 109.2, 109.3, 109.4, 109.5, 109.6, 109.7, 109.8, 109.9, 110.1, 110.2, 110.3, 114.2, 115.1, 119.1, 119.1.1, 119.1.2, 119.1.3, 119.1.4, 119.2, 119.3, 119.4, 119.5, 123.2.3, 124.1, 127.2, 137.5,	
2	Хувцас, хоол хүнстэй холбоотой	Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 7.1.9, 7.2 Төрийн албаны тухай хуулийн 63.1, 63.2 Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 31.1, 31.1.4 Төрийн алба хаагчийн ёс зүйн тухай хуулийн 8.1.2. Хилийн тухай хуулийн 38.7, 39.5, 55.1.4 Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн 46.3, 47.1.1 Цагдаагийн албаны тухай хууль 60.2, 63.12, 88.2, 88.3, 88.4, 88.5, 93.2, 87.5 Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тухай хуулийн 287.4, 287.5, 278.2, 278.3, 278.4 Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 7.4, 25.3 Шүүх шинжилгээний тухай хуулийн 58.2, 58.3	Нийт 10 хуулийн 29 заалт

3	Орон байртай холбоотой	Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 7.1.6, 7.1.8 Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуулийн 19.6 Төрийн албаны тухай хуулийн 61 дүгээр зүйлийн 61.1.5 Цагдаагын албаны тухай хуулийн 83.3, 89.1 Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тухай хуулийн 288.1 Шүүх шинжилгээний тухай хуулийн 74.1, 74.2 Тагнуулын байгууллагын тухай ХУУЛИЙН 24.9	Нийт 7 хуулийн 10 заалт
4	Сургалттай холбоотой	Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 5.1.4, 5.1.5, 7.1.4, 7.1.10, 7.7, 9.5. Цэргийн албаны тухай хуулийн 19.3 Монгол улсын Батлан хамгаалах тухай хуулийн 9.2 Төрийн албаны тухай хуулийн 24.1, 24.2, 29.1, 29.2, 29.3, 38.1.9, 52.2, 64.2.2, 61.1.7 Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 60.1, 60.1.11, 73.1, 73.2, 73.3, 73.4, 43.2.9 Зэвсэгт хүчний тухай хуулийн 13.1.13, 181.1 Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн 13.3., 13.3.5, 50.14, 47.1.1, 42.3 Цагдааны албаны тухай хуулийн 66.3, 17.1, 17.2, 17.3, 17.4, 63.8, 66.8, 72.3., 93.2, 77.1, 91.7, 87.7 Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 10.7, 24.13, 25.3 Шүүх шинжилгээний тухай хуулийн 77.2, 75.8, 72.7, 71.5, 51.10, 56.4, 64.1 Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тухай хуулийн 289.7, 287.7, 278.4, 259.4	Нийт 11 хуулийн 57 заалт
5	Гэр бүлтэй холбоотой	Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 7.1.13, 7.1.14, 7.1.16, 7.6 Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуулийн 13.1, 18.2, 19.5 Төрийн албаны тухай хуулийн 59.1, 59.1.3, 61.1.4, 59.1.6 Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн 49.3 Хилийн тухай хуулийн 39.4, 39.6, 39.2 Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 86.1, 87.6, 94.1	Нийт 10 хуулийн 31 заалт

		Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тухай хуулийн 87.6, 287.2, 286.1 Тагнуулын байгууллагын тухай ХУУЛИЙН 171.2.5, 24.11, 25.6, 25.5, 25.2 Шүүх шинжилгээний тухай хуулийн 71.6, 72.2, 72.6, 8.1 Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 125.1	
--	--	--	--

Ахлагч бүрэлдэхүүнд тулгамдаж байгаа асуудлуудыг шийдвэрлэх заалтууд хуульд тусгагдсан байна. Үүнд: Алба хаагчдын цалингийн шатлал, зэрэглэлийг тогтоосон тухай, мөнгөн урамшуулал, албан тушаалын онцлогт тохирсон нэмэгдэл бусад төрлийн нэмэгдлийг тогтоох авах эрх, хориглох зүйл, алслагдсанд тооцогдсон цэргийн анги, салбарт ажилласан алба хаагчдад мөнгөн урамшуулал олгох, өөр албан тушаалыг түр хавсран гүйцэтгэсэн нэмэгдэл, шагнаж урамшуулах, алба хаагчдад хувцас, хоол хүнсээр хангах тухай, дүрэмт хувцасны загвар, эдэлгээний хугацаа, хэрэглэх журмын тухай, орон байраар хангах, орон сууцны хөлсийг хөнгөлөх, оршин суух газартаа амины орон сууцтай болоход нь хөнгөлөлт үзүүлэх, алба хаагчдын гэр бүлд дэмжлэг үзүүлэх, алба хаагчийг төрийн зардлаар сургалтад хамруулах, тэтгэлэгт хамруулах зэрэг олон асуудлыг шийдвэрлэх боломжтой хуулийн зүйл заалтуудыг хуульд тусган баталсан нь сайшаалтай.

Гэсэн хэдий ч хуулийн зүйл заалт танай байгууллагад хэрхэн бодитой хэрэгжиж байгаа талаар төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын төлөөллөөс шүүн ярилцлага хийнэ тодруулахад хуулийн хэрэгжилт хангагдаагүй хэрэгжих харилцаа зохицуулагдаагүй, бусад хуулийн зүйл заалттай уялдаагүй хэд хэдэн зүйл заалт байгааг гаргав. Үүнд:

Хүснэгт 3. Хэрэгжилтгүй байгаа хуулийн зүйл заалтууд

№	Хуулийн зүйл заалт	Шалтгаан
Цалин, урамшуулалтай холбоотой		
1	Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 9.2.Цэргийн алба хаагчийн цалин хөлс нь үндсэн ба цэргийн цолны цалингаас гадна доор дурдсан нэмэгдлээс бүрдэнэ: <u>9.2.1.байлдааны жижүүрлэлтийн болон тусгай үүргийн нэмэгдэл олгох</u>	Тус байлдааны жижүүрлэлтийн болон тусгай үүргийн нэмэгдлийг олгодоггүй ба олгох зохицуулалт хийгдээгүй байна.
2	Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай 7.1.16.алслагдсан цэргийн анги, салбарт ажиллаж байгаа офицер, ахлагчийн сургуулийн насны хүүхдийн боловсролыг дэмжих зорилгоор түүний гэр бүлд хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй тэнцэхүйц мөнгөн тусламжийг улиралд нэг удаа олгох;	Тус зүйл заалтуудад тусгагдсан мөнгөн тусламж, зардлыг хэрхэн ямар журмаар олгох зохицуулалт хийгдээгүй үр дүнгүй байна.

3	Цэргийн алба хаагчийн эрх зүн байдлын тухай 7.1.14.офицер, ахлагч шилжин томилогдох, цэргийн жинхэнэ албанаас бэлтгэлээр халагдах үед түүнийг гэр бүлийн гишүүд, ачаа тээшний хамт оршин суух газарт нь хүргэх тээврийн хэрэгслийг анги, байгууллагаас гаргах буюу зардлыг автомашин, төмөр замын үнэлгээт хөлсөөр тооцож олгох;	
4	Цэргийн алба хаагчийн эрх зүн байдлын тухай 7.1.19.цэргийн алба хаагч ээлжийн амралтаар өөрийн төрсөн нутагтаа очих, буцаж ирэх замын зардлыг хоёр жилд нэг удаа цэргийн анги, байгууллага олгох;	
5	Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн 50.10.Алслагдсан аймаг, сумын нутаг дэвсгэрт байрлах онцгой байдлын байгууллагын харьяа нэгжид тухайн аймгийн харьяалалгүй алба хаагчийг томилон ажиллуулбал түүнд албан тушаалын үндсэн цалингийн 50 хувьтай тэнцэх хэмжээний нэмэгдлийг улирал тутамд олгоно. 50.6.Онцгой байдлын байгууллагын алба хаагчид амь нас, эрүүл мэнд хохирох өндөр эрсдэлтэй нөхцөлд үүрэг гүйцэтгэвэл мөнгөн урамшуулал олгох бөгөөд мөнгөн урамшуулал олгох журмыг санхүү, төсвийн болон онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн хамтран батална.	Зохицуулалт шаардлагатай
6	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тухай хуулийн 287.3.Ээлжийн ажил, үүрэг гүйцэтгэдэг шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийг онцгой тохиолдолд илүү цагаар ажиллуулсан бол ажилласан цаг тутамд ногдох албан тушаалын цалинг олгоно. 87.8.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн цалин хөлс нь үндсэн цалин, цолны цалин болон доор дурдсан нэмэгдлээс бүрдэнэ: <u>87.8.4.мэргэжлийн зэргийн;</u>	Тус мэргэжлийн зэрэг хэрхэн олгох журам зохицуулагдаж батлагдаагүй ба алба хаагчид олгох илүү цагийн хөлс олгох заалт хэрэгжилтгүй.
7	Шүүх шинжилгээний албаны тухай хуулийн 72.3.Ээлжийн ажил, үүрэг гүйцэтгэдэг шинжилгээний байгууллагын алба хаагчийг илүү цагаар ажиллуулсан бол ажилласан цаг тутамд ногдох албан тушаалын цалинг олгоно.	Тус зүйл заалт хэрэгжилтгүй.
Орон байртай холбоотой		

9	Цэргийн алба хаагчийн эрх зүн байдлын тухай 7.1.6.алслагдсан болон хөдөө орон нутагт алба хааж байгаа офицер, ахлагч, цэргийн гэрээт алба хаагчийг цэргийн анги, байгууллага нь орон сууцаар хангах бөгөөд цэргийн анги, байгууллагын мэдлийн орон сууцанд амьдарч байгаа офицер, ахлагчийн орон сууцны хөлсийг 30 хүртэл хувиар хөнгөлөх;	Батлан хамгаалахын сайдын 2018 оны 01 дүгээр сарын 29-ны өдрийн А/26 дугаар тушаалын Нэгдүгээр хавсралт “Албан тушаалын орон сууцыг ашиглах журам”-аар зохицуулагдсан.
10	Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуулийн 19.6.Цэргийн байгууллагад тасралтгүй 25-аас доошгүй жил ажилласан цэргийн алба хаагчид орон сууцны дэмжлэг үзүүлнэ.	Засгийн газрын 2011 оны 9 дүгээр тогтоолын 2 дугаар хавсралт “Цэргийн алба хаагчид орон сууцны дэмжлэг үзүүлэх журам”-аар зохицуулагдсан.
11	Цэргийн алба хаагчийн эрх зүн байдлын тухай 7.1.8.офицер, ахлагч, цэргийн гэрээт алба хаагч байнга оршин суух газартаа амины орон сууцтай болоход нь Засгийн газраас тогтоосон журмын дагуу хөнгөлөлт үзүүлэх;	Засгийн газрын 2009 оны 368 дугаар тогтоолоор баталсан “Төрийн албан хаагчдыг орон сууцны зээлд хамруулах журам”-аар зохицуулагдсан.
Алба хаагчдын орон байрны асуудлыг шийдвэрлэх хөдөө орон нутагт томилогдон ажилласан бол орон байраар хангах, орон сууцны дэмжлэг үзүүлэх зэрэг хуулийн зүйл заалтыг хэрэгжүүлэх журам зохицуулагдсан байгаа хэдий ч хэрэгжилтийн үр дүн ахлагч бүрэлдэхүүнд хүртээмжгүй байна гэж хариулжээ.		

Эрх зүйн орчны уялдаа: Ээлжийн алба хаагчдад тулгамдаж буй асуудал

Алба хаагчдыг улс орныг батлан хамгаалах, хүний амь нас, эрүүл мэндийг хамгаалахад зайлшгүй шаардлагатай ажил гүйцэтгэх болон гамшиг, аюулт үзэгдэл, ослоос урьдчилан сэргийлэх, түүний хор уршгийг нэн даруй арилгахаас бусад байгууллагын дотоод хүчин зүйлээс шалтгаалсан бүтэц орон тооны дутуу байдал, цаг тухай бүр хийгээгүй нөхөн хангалтын улмаас 24 цагийн ээлжээр үүрэг гүйцэтгэгэдэг ахлагч бүрэлдэхүүн маш их илүү ээлжээр буюу 24/48, 24/24 цагаар үүрэг гүйцэтгэж байгаа тохиолдол гарч байгаа нь судалгаанаас харагдаж байна.

Ээлжийн цагаар ажилладаг алба хаагчийн эрх зүйн баталгааг хөдөлмөрийн тухай хуулиар зохицуулсан хэдий ч Цэргийн албаны эрх зүйн байдлын тухай хуульд цэргийн алба хаагчийг хууль тогтоомж болон түүнд нийцүүлэн гаргасан эрх зүйн бусад хэм хэмжээнд зааснаас илүү цагаар ажиллуулж болно гэж заасан нь Хөдөлмөрийн тухай хуультай уялдахгүй байгааг дараах хүснэгтээр харуулахв.

Хүснэгт 4. Хуулиудын уялдаа зөрчил

№	Хуулийн зүйл заалт	Хуулийн зүйл заалт
1	Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн <u>8.2.1.цэргийн алба хаагчийг хууль тогтоомж, түүнд нийцүүлэн гаргасан эрх зүйн бусад хэм хэмжээнд зааснаас илүү цагаар ажиллуулах;</u>	Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 43.2.11.ажилтныг хуулиар тогтоосон ажлын цагийн дээд хязгаараас хэтрүүлэн ажиллуулахгүй байх; 42.1.3.гүйцэтгэсэн ажил үүрэгтээ тохирсон цалин хөлс авах; 84 дүгээр зүйл.Ажлын цагийн дээд хязгаар 84.1.Долоо хоногийн ердийн ажлын цаг 40-өөс илүүгүй байна. 84.4.Долоо хоногийн ажлын цагийн дээд хязгаар нь 56 цагаас илүүгүй байна. Өдөрт ажиллах илүү цагийн хязгаар нь дөрвөн цагаас илүүгүй байна.

Үүнээс шалтгаалж алба хаагчид гүйцэтгэсэн ажилдаа тохирсон цалин хөлсийг ажлын цагийн дээд хязгаараас хэтрүүлэн ажилласан ч авахгүй байгаа тохиолдолд алба хаагчид сэтгэл ханамжгүй байдаг бөгөөд ихээхэн сөрөг нөлөөтэй. Үүнд:

Ээлжийн ажилчид 24 цаг ажлаад 72 цаг амрах ёстой байтал 24/24, 24/48 цагаар ажилснаас нойрны чанар муу байснаараа ажлын чадамж, эрүүл мэнд муудаж амьдралын чанарт сөрөг нөлөөтэй гэсэн дүгнэлт байдаг¹. Мөн нойр дутуу явснаар судалгааны дүнгээс харахад удаан хугацаанд нойр дутуу буюу хоногт 7 цагаас бага унтах нь тухайн хүн ажлын байран дахь осолд өртөх, эрүүл мэнд муудах, авто машины осолд орох зэрэг сөрөг үр нөлөө гардаг байна. (Dinges, Rogers, and Baynard 2004). Түүнчлэн шалтгаалах хүндрэлтэй асуудал нь гэр бүлийн харилцаанд болон ажлын байранд бухимдал үүсгэх зэрэг нөлөөллүүд байдаг ба олон төрлийн өвчин үүсгэх хүчин зүйлс болдог (Dittner, Wessely, and Brown 2004).

Дүгнэлт

Төрийн цэргийн болон хууль, сахиулах байгууллагын ахлагч бүрэлдэхүүнд тулгамдсан асуудлыг тодорхойлох судалгаанд 2000 гаруй ахлагч бүрэлдэхүүн хамрагдсан ба баруун бүсийн төвийн ахлагч бүрэлдэхүүнүүдийг давамгайлан хамруулсан болно. Судалгаанд хамрагдсан алба хаагчдын 31.2 хувь нь ЗХШЖ, 28.5 хувь нь ОБЕГ, 20.8 хувь нь ШШГЕГ, 14.4 хувь нь ЦЕГ, 4 хувь нь ШШЕГ, 2 хувь ХХЕГ, 1 хувь ТТХГ, ТЕГ-ын ахлагч бүрэлдэхүүн хамрагдсан байна. Мөн танхимаар баруун бүсийн /Ховд, Баян-Өлгий, Завхан аймгийн Шүүх шинжилгээний газар, Говь-Алтай, Баян-Өлгий, Ховд, Завхан, Увс аймгуудын Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, Хилийн цэргийн 0165-р анги, 0277-р анги,

¹ Sleep Problems, Depression, Substance Use, Social Bonding, and Quality of Life in Professional Firefighters 2012

Говь-Алтай аймгийн Цагдаагийн газар/-уудаас ахлагч бүрэлдэхүүний эрх зүйн орчны өнөөгийн байдлын талаарх асуумж болон эрх зүйн орчинг сайжруулах саналыг бичгээр авав.

Судалгаанаас гарсан үр дүн, явцын шинжилгээнээс үзэхэд ахлагч бүрэлдэхүүний тулгамдсан асуудал нь нийтлэг байдлаар “Орон байр, Цалин, Сургалт”-тай холбоотой асуудлуудыг хамгийн ихээр тулгамдаад байна гэж үзсэн ба тулгамдаж буй асуудалд тулгуурлан орон байр, цалин, сургалттай холбоотой асуудлуудыг шийдвэрлэхээр ямар ямар хуулийн зүйл заалтууд байгааг судалж үзэхэд орон байртай холбоотой асуудлыг шийдвэрлэх 7 хуулийн 10 зүйл заалт, цалинтай холбоотой 11 хуулийн 152 зүйл заалт, сургалттай холбоотой 11 хуулийн 57 зүйл заалтууд тус тус тусгагдсан ба тус хуулиудад тусгагдсан зүйл заалтууд хэрхэн ахлагч бүрэлдэхүүнд үр дүнтэй хэрэгжиж байгаа талаар төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын ахлагч нартай ярилцлагын аргаар судалгаа авахад хэрэгжих харилцаа журам зохицуулагдаагүй хэд хэдэн зүйл заалт байгааг гаргасан. Мөн хөдөлмөрийн тухай хуулийн зүйл заалттай зөрчилдөж байгаа зүйл заалт байгааг судалгааны үр дүнд гаргав.

Ахлагчийн албаны эрх зүйн орчныг сайжруулах саналыг нийтлэг байдлаар харвал: Алба хаагчдын орон байраар хангах, дэмжлэг үзүүлэх эрх зүйн орчинг сайжруулах, бүтэц орон тоог нэмэгдүүлэх, нөхөн хангалт тухай бүр хийх зэрэг саналууд ирсэн.

Санал

Төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын ахлагч бүрэлдэхүүнд чиглэсэн эрх зүйн орчны хэрэгжилтийг хангах нь чухал бөгөөд “Орон сууц, Цалин урамшуулал, сургалт”-тай холбоотой хуулийн зүйл заалтын хэрэгжилтийг хангахад тусгайлсан “Ахлагчийн албаны хөгжлийн хөтөлбөр”-ийг батлуулан хэрэгжүүлэх нь ахлагч нарын нэр хүнд, үнэлэмжийг нэмэгдүүлэх, тэдний албаны итгэлийг бэхжүүлэх нэг хөшүүрэг болно гэж үзэж байна. Мөн хуулийн зүйл заалтуудыг бодитой хэрэгжих харилцааг зохицуулах механизмыг бүрдүүлэхдээ Хөдөлмөрийн тухай хууль болон Төрийн албаны тухай хууль бусад холбогдох хуультай уялдуулах хэрэгцээ шаардлага байна. Үүнд:

1. Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 9.2.1, 7.1.6, 7.1.16, 7.1.14, 7.1.19, Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр тэтгэмжийн тухай хуулийн 19.6, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 288.6, 87.8, 87.8.4, Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн 50.10, 50.6, Шүүх шинжилгээний албаны тухай хуулийн 71.2, 72.3 тус тус хуулийн зүйл заалтууд хэрхэн хэрэгжих харилцаа хангалттай зохицуулагдаагүй байгаа тул холбогдох журмыг боловсруулан батлуулж ахлагч бүрэлдэхүүний түвшинд хэрэгжилтийг хангах

2. Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 8.2.1.цэргийн алба хаагчийг хууль тогтоомж, түүнд нийцүүлэн гаргасан эрх зүйн бусад хэм хэмжээнд зааснаас илүү цагаар ажиллуулах; гэсэн заалт нь Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 43.2.11.ажилтныг хуулиар тогтоосон ажлын цагийн дээд хязгаараас хэтрүүлэн ажиллуулахгүй байх; 42.1.3.гүйцэтгэсэн ажил үүрэгтээ тохирсон цалин хөлс авах;

гэсэн зүйл заалттай уялдахгүй байгаа тул алба хаагчдыг ажиллах нөхцлийг сайжруулж бүтэц орон тоо болон нөхөн хангалт хийгдээгүй шалтгааны улмаас илүү 24 цагийн ээлжээр ажиллаж байгаа алба хаагчдад тулгамдаж байгаа асуудлыг шийдвэрлэх

3. Ахлагч бүрэлдэхүүний даргалах албан тушаалын орон тоог нэмэгдүүлэх: Ахлагчийн албанд мэргэжлээрээ мэргэшин тогтвортой ажиллах, нэр хүндтэй, хүлээн зөвшөөрөгдсөн даргалах албан тушаалын ахлагчийн орон тоог төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагуудад ижил түвшинд нэмэгдүүлэх, сургалтын хөтөлбөр төлөвлөгөөг салбар бүрийн онцлогийг тусган сайжруулах

4. Ахлагчийг хөгжүүлэх хөтөлбөрийг тасралтгүй хэрэгжүүлэх. Ахлагчийг хөгжүүлэх хөтөлбөр 2015 онд “Ахлагчийн албыг хөгжүүлэх хөтөлбөр 2021” нэртэйгээр батлагдсан ба цаашид ахлагчийн албыг хөгжүүлэх хөтөлбөрийг тасралтгүй хэрэгжүүлэх нь бидний хуулийн хэрэгжилтийг хангах гол үндсэн баримт бичиг байх болно.

5. Төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчийг үүрэг гүйцэтгэх үедээ “Алба хаагч нь хүнсний болон амьдралын суурь хэрэгцээний барааны дэлгүүрээр хөнгөлттэй эсвэл татварын хөнгөлөлтөөр үйлчлүүлэх гадаадын сайн туршлагыг нэвтрүүлэх боломжийг судлах.

Ашигласан материалын жагсаалт

1. Батлан хамгаалах тухай хууль
2. Цэргийн албаны тухай хууль
3. Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль
4. Цэргийн алба хаагчийн эд хөрөнгийн хариуцлагын тухай хууль
5. Зэвсэгт хүчний тухай хууль
6. Хил хамгаалах тухай хууль
7. Гамшгаас хамгаалах тухай хууль
8. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль
9. Тагнуулын байгууллагын тухай хууль
10. Дотоодын цэргийн тухай хууль
11. Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр тэтгэмжийн тухай хууль
12. Төрийн албаны тухай хууль
13. Төрийн албаны ёс зүйн тухай хууль
14. Хөдөлмөрийн тухай хууль
15. Цагдааны албаны тухай хууль
16. Шүүх шинжилгээний тухай хууль
17. <https://gsmaf.gov.mn/gsmf/cat/135>
18. Sleep Problems, Depression, Substance Use, Social Bonding, and Quality of Life in Professional Firefighters 2012
19. <https://mn.wiktionary.org/wiki/>
20. П.Даш, Д.Сэржмядаг, П.Чимэдцэрэн “Гамшгаас хамгаалах бодлого, стратеги” 2021 он.